

Петро Зотович Андрухов – науковий та громадський діяч ХХ ст.

Все життя Петра Зотовича Андрухова було пов'язане з містом Острогом. Тут він народився 5 липня 1924 року в м. Острозі у сім'ї Зота Пантелеймоновича Андрухова і Теклі Лаврентіївни Швидкої (1895 року народження) [19]. Мати Петра Зотовича – уродженка м. Острога, батько – виходець із Кубані (згідно спогадів дружини Петра Зотовича – з Полтавщини). Зот Пантелеймонович був людиною національно свідомою. Ці риси успадкував і його син. Від шлюбу Зота і Теклі було двоє дітей Петро та Марія (1927 року народження). В 1931 р., після дев'яти років спільного життя, шлюб батьків розпався. Зот Пантелеймонович сім'ї більше не створив. У 1944 р. він загинув

від рук радянських партизан в лісі під Дорогошею. Текля Лаврентіївна виїшла заміж вдруге за О. М. Зелінського, уродженця с. Борисів Ізяславського району. Петро Зотович і його сім'я зберегли про вітчима хороші спогади. Петро Андрухов зростав у типовій міщанській родині.

В 1931 році у віці семи років Петро пішов у перший клас [15]. А про те, що він був здібним учнем, говорять оцінки в свідоцтві “повшехної” школи при державному педагогічному ліцеї, яку він закінчив 21 червня 1939 року. Після закінчення школи Петро Зотович хотів продовжити навчання у чоловічій гімназії. Однак Друга світова війна і прихід на землі Західної Волині Рад перекреслили всі плани юнака.

Перша згадка про рід заняття Петра Андрухова датується 7 березня 1944 року у книзі та військовому квитку зареєстрованих до мобілізації у Червону Армію. У колонці “рід заняття” зазначено “счетовод” (“рахівник”). Цього ж дня його мобілізовано. 21 березня Петро Андрухов був приведений до присяги у м. Харкові у 533 запасному стрілецькому полку. В червні 1944 р. у складі 190 гвардії стрілецького полку 63 стрілецької дивізії Ленінградського фронту отримав перше бойове хрещення. Наступні бої, зміни фронтів, що загартували юного бійця, тривали аж до 9 травня 1945 року. Петру Зотовичу довелося пройти фронтovими дорогами Прибалтику

і Східну Прусію. За десять місяців бойових дій цей історик і краєзнавець встиг побувати і бійцем стрілецького підрозділу, і санінструктором, і артилеристом. Війну закінчив під м. Кенігсберг командиром гармати.

Наприкінці 1946 року Петро Зотович був демобілізований [13] (за іншими даними це був березень 1947 [14]). Він отримав звання сержанта і медалі “За отвагу”, “За боевые заслуги”, “За победу над Германией”, був нагороджений орденом “Отечественная война” II ступеня.

У травні 1947 р. Петро Зотович одружився з Ніною Олександрівною Прудкою, яка на той час працювала акушеркою у пологовому будинку м. Острога. Сама Ніна Олександрівна була родом із Черкащини. У сім’ї Андрухових народилося двоє синів – Сергій та Олександр. Доля Олександра склалася трагічно, він загинув під час служби в армії; через декілька років від тяжкої хвороби пішов із життя Сергій. Здоров’я Петра Зотовича було передчасно підірване втратою синів [10, 55].

У перші повоєнні роки Петро Андрухов працював рахівником у заготівельній конторі, проте його не покидало бажання вчитися. У 1949 р. він вступив на навчання в Острозьке педагогічне училище (заочно), повний курс якого закінчив екстерном у серпні 1950 р. Він отримав кваліфікацію вчителя молодших класів. Працював вихователем дитячого будинку, а згодом вчителем Білашівської семирічної школи. Свої знання та педагогічну майстерність Петро Зотович підвищував шляхом самоосвіти. У 1952 р. вступив на навчання до Львівського педагогічного інституту (нині Дрогобицький) на історико-філологічний факультет заочного відділення, який закінчив у 1957 р., отримавши спеціальність учителя історії середньої школи. Працював в Острозькій вечірній школі [16].

З серпня 1965 р. по квітень 1968 р. був директором Острозького краєзнавчого музею, продовжуючи справу Й. Новицького [17]. За часи керівництва Петра Андрухова музей фактично пережив друге відродження. Там було зроблено централізоване опалення, реставровано підземний перехід до нижніх приміщень музею, упорядковано територію навколо музею [16]. У квітні 1968 р. під тиском радянської влади Петро Зотович змушений був піти з посади директора музею. З 1968 року Петро Зотович продовжує працювати на ниві освіти у міській середній школі №1 [13]. Загалом Петро Андрухов із серпня 1947 р. по серпень 1982 р. (за винятком з 1965 р. до квітня 1968 р., коли він був директором Острозького краєзнавчого музею) працював на ниві освіти. Досліджував минувшину рідного міста і залучав до цього своїх молодших колег; створив музей школи. За творчу педагогічну працю йому було присвоєно звання “Відмінника народної освіти України”, за плідну працю на ниві освіти він також був нагороджений грамотами різних рівнів. Він перший в області, ще у вересні 1983 року, вніс в процес

вивчення історії системно-краєзнавчий принцип, розробивши програми з літературно-історичного краєзнавства для загальноосвітніх закладів [17].

З відродженням України, проголошенням її незалежності в житті Петра Зотовича проходять такі зміни, що всі, хто його знав раніше, дивувалися його прагненням зробити більше для прийдешніх поколінь [16].

Петро Зотович вирішує, що потрібно відстоювати значущість рідного краю виключно власними зусиллями, і, зосередивши навколо себе однодумців, стає на чолі громадського руху м. Острога. З метою пожвавлення громадського життя серед жителів міста при міській Раді була створена “Координаційна рада по відродженню Острога” [10, 47].

Цей новий етап відродження краєзнавчого руху в Острозі розпочався ще у 1986 р., коли з методичного центру обласної наукової бібліотеки на адресу центральної районної бібліотеки м. Острога надійшов лист в якому пропонувалося створити різні клуби за інтересами, літературні об’єднання. Взятись за цю справу, завідувач читальним залом Галина Михайлівна Гедз вирішила створити клуб “Краєзнавець”. За порадами у реалізації цієї ідеї вона зверталася до постійного читача бібліотеки Петра Зотовича Андрухова, він активно допомагав створювати клуб, давав практичні поради, був залучений до роботи цієї організації. До складу членів клубу “Краєзнавець” увійшли школярі-старшокласники і постійні читачі бібліотеки. Але через рік більшість з членів закінчила школу і фактично клуб припиняє своє існування. В той час активніше до краєзнавчого руху включається Петро Зотович Андрухов, який разом з Світлою Володимирівною Кирильчук (Позіховською) вирішують при музеї створити “Клуб любителів історичної книги”. Клуб розпочав роботу 12 березня 1987 року. Це була творча громадська організація, яка об’єднувала постійне коло осіб, що вивчали і пропагували історичну книгу. Роботу клубу організувала Рада клубу у складі голови П. З. Андрухова, заступника голови Л. С. Тончук, секретаря С. В. Позіховської, членів ради М. П. Кушніра та І. М. Маєвського [18].

Клуб любителів історичної книги ще з початку свого існування мав тематичну спрямованість за секціями: історичного роману, мемуарної літератури, краєзнавчої літератури. Змістом і формою роботи клубу згідно зі статутом було:

- пропаганда книги як один із засобів формування соціальної свідомості і розповсюдження політичних і наукових знань;
- формування художньо-естетичних смаків книголюбів;
- організація книгообігу серед членів клубу;
- вивчення читацького попиту на історичну книгу, робота з тематичними планами місцевих та республіканських видань;

- організація книжково-літературних виставок;
- пропаганда книги через засоби масової інформації [10, 51-52].

Найбільшим внеском в дослідження історії Волинського краю було створення науково-краєзнавчого Товариства “Спадщина” ім. кн. Острозьких. Це науково-краєзнавче товариство було засноване у 1989 р. (за іншими даними 1988 р. [9]). Фактично фундаментом для цього товариства був “Клуб історичної книги”, який переформував свою діяльність на відродження Волинського краю та Острожчини і вивчення невідомих сторінок його історії. Петро Зотович був ініціатором та першим головою товариства.

“Спадщина” не користувалася у той час підтримкою у правоохоронних та партійних органів. Так було, мабуть, тому, що товариством відкрито ставилось питання про вивчення “білих” і “чорних плям” української історії, відродження традицій, вивчення нашої історії, перейменування вулиць міста і надання їм імен борців за Україну [10, 55].

Перший статут “Спадщини” затверджений її установчими зборами 5 липня 1989 р. В ньому зазначалося, що краєзнавче товариство “Спадщина” є науково-громадською організацією, яка об’єднує всіх справжніх шанувальників історії і культури краю незалежно від віку, статі, професії та фаху.

Основним завданням краєзнавчого товариства є залучення його членів до поглибленого дослідження і вивчення історії і культури краю, ліквідація “білих плям” минулого, його популяризація серед населення та створення систематизованого посібника з історії краю на основі глибокого вивчення усіх матеріалів, документів, пам’яток історії і культури тощо. В основу всієї роботи товариства покладається дослідження та пошукова діяльність.

Девіз товариства: батьківщина забувається тоді, коли забуваються рідні пороги.

У щоденній роботі товариство керувалося такими визначеннями:

- час згладжує і стирає все не тільки на камені, але і в пам’яті, якщо не очищати її від носіїв забуття;
- похід за правдою і пошук правди, якою б вона гіркою не була, гарантує творчий успіх;
- “білі плями”, як і плями на скрижелях історії, найчастіше закривають найправдивіші і найцікавіші її сторінки;
- історія, як і природа, не визнає порожнечі;
- нам ніхто і ніщо не байдужі [20].

У 1989 р. зародилася ідея залучення науковців всієї України до досліджень історії Волині. А вже у вересні 1990 р. з ініціативи Петра Андрухова було започатковане проведення щорічних науково-краєзнавчих конференцій під девізом “Острог на порозі 900-річчя”. Він налагоджує тісні зв’язки з науковцями і викладачами ВУЗів, своїми земляками. Для

цього був створений організаційний комітет конференції у складі краєзнавця, голови Товариства “Спадщина” П. З. Андрухова та міського голови М. В. Грищука. Очолив цей комітет учений зі світовим іменем, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історіографії та джерелознавства Дніпропетровського університету М. П. Ковальський. Саме тоді, вперше за багатомісячну історію Острога, відбувся перший форум краєзнавців Волині [8]. Фактично започаткування цих конференцій стало головним якісним показником діяльності “Спадщини”. Так, уже на першу наукову конференцію у вересні 1990 р. прибуло 23 науковці (за іншими даними – 27 [6]) з провідних ВУЗів України: Львова, Києва, Дніпропетровська, Луцька, Рівного. Хороші відгуки про конференцію в Острозі зібрав на наступну другу конференцію вдвічі більше науковців – 56 (за іншими даними 48; вона відбулася у червні 1991 р. [6]), на третю – 54. Четверта конференція збирала 3 академіки, 27 докторів та кандидатів наук, 10 вузівських викладачів, 8 наукових працівників музеїв і бібліотек, 5 архітекторів та 8 краєзнавців. У подальшому ці конференції збирали не менше 100 учасників. Їх кількість збільшувалася щорічно, і географія делегатів розширювалася. Серед них були науковці, викладачі ВУЗів України, історики, музейні і бібліотечні працівники, краєзнавці, педагоги, медики, мистецтвознавці, архівісти, археологи, літературознавці з Острога, Рівного, Дубна, Кременця, Львова, Луцька, Житомира, Києва, Дніпропетровська, Хмельницького, Кам’янець-Подільського та Польщі. За планами Петра Зотовича конференції мали проводитися щорічно принаймні до славного ювілею рідного міста Острога, тобто до 2000 року [11, 159].

Петром Зотовичем, з метою активізації діяльності роботи членів товариства була розроблена тематика (21 розділ) для дослідження та опрацювання, яка дістала схвальний відгук членів товариства і є досить актуальною ще й сьогодні. Крім значного наукового потенціалу, науковці, краєзнавці, всі учасники щорічних конференцій вносили новизну у життя міста, піднімали активність громадян, знімаючи з них кайдани байдужості [10, 60].

25 квітня 1993 року було затверджено новий статут “Спадщини” і їй присвоєно ім’я князів Острозьких, 21 червня товариство під № 234 було зареєстроване Представником Президента України в Острозькому районі, а в місцевому банку був відкритий рахунок.

В положеннях нового статуту відчутний вплив Петра Зотовича, адже він розширював та уточнював окремі його пункти відповідно до того, що Україна стала незалежною державою, на чому неодноразово наголошував керівник товариства з закликами до пробудження населення. Виходячи з цього, перед товариством поставала низка завдань. Так, у пункт основних завдань були внесені доповнення про роботу щодо ліквідації

як “білих”, так і “чорних” сторінок історії та культури Острозького краю та прогалин у їх змісті. Члени Товариства “Спадщина”, орієнтувалися на те, що окремі періоди історії Острога не достатньо вивчені, зокрема, період з XIV по XV ст.; період після Хмельниччини до приєднання краю до Росії та й період XIX ст. [10, 56]. Основними формами роботи товариства, у зв’язку зі вступом у нього багатьох вчених та систематичним проведенням науково-практичних конференцій, було вивчення джерельних матеріалів, проведення наукових рад, тематичних вечорів та зустрічей із населенням, робота в архівах, зв’язки з науковими установами, закладами і організаціями, редакціями газет і журналів; зокрема, в місцевій газеті “Життя і слово” була відкрита спеціальна рубрика “Спадщина”, а в майбутньому планувалося створити і сторінку під цією назвою. До діяльності “Спадщини” також входило проведення екскурсій. Їх метою стало ознайомлення з історією краю. На 1991 рік було заплановано провести сім екскурсій по історичних місцях не лише Волині, а й України загалом [6]. Загалом, всі проблеми і основні напрямки діяльності товариства були покладені на плечі Петра Зотовича, який, не зважаючи на всі труднощі, впевнено йшов до поставленої мети; це свідчить про те що він був людиною високого характеру і сили волі.

Всі матеріали шести науково-краєзнавчих конференцій “Острог на порозі 900-річчя”, які проходили за час життя Петра Зотовича, опубліковані в збірниках, останній з цих збірників присвячений вже його пам’яті. Традиції товариства продовжуються і сьогодні.

Статті у збірниках матеріалів конференцій розміщені у алфавітному порядку прізвищ авторів. В загальній частині матеріалів висвітлені мало відомі і навіть не відомі сторінки історії. Слід зазначити, що редагувати ці матеріали доводилося саме Петру Зотовичу. Опублікованими є два бюлетні Товариства “Спадщина” ім. кн. Острозьких. І все це стало можливим саме завдяки плідній праці П. Андрухова, який редагував подані матеріали і завдяки своїм друзям безкоштовно видавав, у чому він завдячує своєму учневі – уродженцю с. Новомалин Острозького району Миколі Івановичу Пшевловдському [10, 63].

З метою залучення підтримки громадськості міста та донесення до острожан і жителів району всього того, що було зібрано по крупинках на конференціях, у вересні 1993 відбувся перший з’їзд острожан, а 13 жовтня цього ж року М. В. Грищуком було проведено збори інтелігенції міста. На них були присутні представники адміністрації, колективів усіх шкіл, будинку культури, районного суду та ін. Запальним та емоційним був виступ П. З. Андрухова, який закликав любити рідне місто, місто, яке полюбив він сам, умовляв повернутися до витоків культури, висунув ідею про створення гурту інтелігенції, побудову пам’ятників І. Федорову,

С. Наливайку, просив не відвертатися від багатой культурної спадщини і не дозволити їй загинути. На цих зборах також постає питання про відродження Острозької академії; ця ідея належить самому Петру Зотовичу. Великий спочатку гурток ентузіастів на чолі з ним зробив велику роботу. Адже постанова цих зборів стала основою для звернення до тодішнього президента України Л. М. Кравчука [7].

Завдяки проведенню науково-краєзнавчих конференцій та зростанню престижу м. Острога в Україні стало можливим у 1994 році відновлення в ньому вищого навчального закладу під назвою Вищого Колегіуму, який у 1996 році отримав назву Острозької Академії, що було однією з назаповітніших мрій Петра Андрухова [13]. У свій час це була перша вища школа у східних слов'ян, яку відроджено через 360 років забуття [16]. Як керівник товариства “Спадщина”, він був присутній на дні зустрічі з вступниками на підготовче відділення, де він знову ж таки виступає з промовою та закликком відродити те, що було колись, нести світло знань і підіймати авторитет міста Острога і вищої школи, в яку вони вступають [12].

Саме завдяки Товариству “Спадщина” і Петру Андрухову було поставлене питання про надання Острогу статусу міста обласного підпорядкування та надання йому назви саме Остріг, а не Острог, проте воно, на жаль, досі не вирішене.

Петро Зотович не малу частину свого життя пропрацював на ниві освіти. Можливо, тому в нього виникла думка допомогти своїм колегам, оскільки зазвичай для викладання історії рідного краю їм неодноразово доводилося звертатися до бібліотек, шукаючи різну краєзнавчу літературу, адже теми, пов'язані з краєзнавством, вивчаються за програмою у кожному класі. Тому він вирішує створити власні краєзнавчі праці, які, безперечно, стали хорошими посібниками багатьом вчителям, учням і всім, кому не байдуже минуле рідного краю.

Прагнучи більш повно передати свої знання широкому колу земляків, Петро Зотович, починаючи з 1991 року, приділив велику увагу дослідженням окремих сторінок історії нашого краю і видатних постатей Волині. Книги “Волинська земля (Ровенщина) з глибини століть до сьогодення (мала хронологічна таблиця)” (1991) [2], “Волинська земля (Хроніка-джерела-постаті)” (1992) [3], “600 імен в історії Великої Волині” (1993) [1], “Волинь в легендах і переказах” (1995) [4], “Волинь: події, імена, джерела” (1996) [5], а ще чимало публікацій у періодиці, виступи під час зустрічей у трудових і молодіжних колективах, зробили великий внесок у життя рідного міста.

Заслуги Петра Зотовича Андрухова високо оцінені громадськістю міста. Його іменем названо провулок (колишній імені Куліша), де він проживав, і встановлено меморіальну дошку на його будинку. На знак шани діяльності товариству “Спадщина” та його внеску у відновлення Острозької

академії на стеллі фасаду цього навчального закладу на гранітній дошці викарбувана назва товариства разом з його керівником та ініціатором відновлення цього навчального закладу після 360-літньої перерви. Зараз на базі Національного університету “Острозька академія” проводиться ряд конкурсів, присвячених Петру Зотовичу; зокрема, у 2004 році завданням такого конкурсу було створення присвяченого йому інтернет-сайту – віртуального пам’ятника патріоту.

Література

1. Андрухов П. З. 600 імен в історії великої Волині. – Острог, 1993. – 98 с.
2. Андрухов П. З. Волинська земля (Ровенщина) з глибини століть до сьогодення (мала хронологічна таблиця). – Ровно, 1991. – 48 с.
3. Андрухов П. З. Волинська земля (Хроніка-джерела-постаті). – Сокаль, 1992. – 88 с.
4. Андрухов П. З. Волинь в легендах і переказах. – Острог, 1995. – 58.
5. Андрухов П. З. Волинь: події, імена, джерела. – Острог, 1996. – 264 с.
6. Вертелецька А. Усім близька “Спадщина” // Життя і Слово. – 1991. – 20 липня.
7. Виступ на зборах інтелігенції міста Острога // Архів центру дослідження спадщини князів Острозьких.
8. Гедз Г. Чекає напружена робота // Місто (Острог). – 1996. – 29 листопада.
9. Гришук М.В. “Волинським Афінам” відроджуватись // Життя і Слово. – 1995. – 22 квітня. – № 31.
10. Гришук М. В. Роль членів територіальної громади в процесі відродження міст України (на прикладі м. Острога). – Острог, 2003. – 420 с.
11. Ковальський М. П., Кушнір М. П. “Спадщина” – Острозьке науково-краєзнавче товариство ім. кн. Острозьких // Острозька Академія XVI-XVII ст. (Енциклопедичне видання.) – С. 159 – 163.
12. Костюк В. У добру путь молоді інтелектуали // Життя і Слово. – 1994. – 12 листопада.
13. Кушнір М. П. Незабутній Петро Зотович // Замкова гора. – 2004. – 10 липня.
14. Кушнір М. П. Краєзнавство в Острозі // Життя і Слово. – 1996. – 31 липня.
15. Кушнірук П. [Петро Зотович Андрухов] // Архів центру дослідження спадщини кн. Острозьких.
16. Кушнірук П. Слово про людину, учителя, краєзнавця, почесного професора П. З. Андрухова // Місто. – 1997. – 27 липня. – №19.
17. Пашук І. Минувшина – його любов // Вільне слово (Рівне). – 1993. – 7 серпня. – № 61.
18. Романчук О. Відродження краєзнавчого руху в Острозі // Життя і Слово. – 1997. – 6 листопада.
19. Свідoctво про народження // Архів центру дослідження спадщини князів Острозьких.
20. Статут науково-краєзнавчого товариства “Спадщина” // Архів центру дослідження спадщини князів Острозьких.